

Pòrtic

Antoni Batista

La nostra Cançó

Antoni Batista

La nostra Cançó

Pòrtic

Primera edició: febrer del 2024

© Antoni Batista Viladrich, 2024
Autor representat per IMC Agència Literària

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions, SLU, Pòrtic
Av. Diagonal, 662-664
08034 Barcelona

ISBN: 978-84-9809-559-3
DIPÒSIT LEGAL: B. 320-2024
Fotocomposició: Grup62

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.
La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté
l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.
En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.
A Grup62 agraim que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores
i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.
Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu
fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO
a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

ÍNDIX

1. La nostra Cançó universal	11
2. III Concili de Toledo. Homenatge a Manuel Vázquez Montalbán	13
3. «Just abans de laudes». La revista, el cante, la tonadilla	21
4. La paraula es fa música. La genètica musical de la paraula	35
5. Xavier Ribalta, la veu dels poetes que es fa cançó	47
6. «Ens calen cançons d'ara». Els Setze Jutges	53
7. L'estirp de les veus femenines. Guillermina Motta, Núria Feliu	69
8. La indústria patriòtica	75
9. Joan Manuel Serrat	89
10. Eurovisió 1968	97
11. El recital, la comunicació interactiva	103
12. Rafael Subirachs, un clàssic entre populars	119
13. La repressió	123
14. Censura rima amb dictadura. Pi de la Serra Blues Band	135
15. Maria del Mar Mediterrani Bonet	143
16. Lluís Llach, la reivindicació que no cessa	151

17. La rebel·lió de la música de fons	159
18. Riba i Sisa, història dels heterodoxos catalans	165
19. Arriba La Trinca	183
20. Una gran post-Cançó: Joan Isaac i Marina Rossell	189
21. Gato Pérez. Fer les Amèriques	201
22. La resurrecció d'Ovidi Montllor	209
23. Raimon. Principi i final	215
 Coda i Da capo	 233
 <i>Bibliografia</i>	 235

LA NOSTRA CANÇÓ UNIVERSAL

La Nova Cançó Catalana és una de les millors manifestacions artístiques de la història universal de la música popular. A l'altura de la gran embranzida del rock angloamericà, de la *chanson* francesa i de la renaixença de la samba brasilera, que després de la Segona Guerra Mundial van convertir la música en un mitjà de comunicació de masses que impactava en creadors i públics joves, però la vàlua estètica de les quals les ha fetes perdurables al llarg dels temps i més enllà de modes.

Em proposo explicar-la i demostrar-ho amb aquest assaig, sobre el treball de camp del periodisme de la vivència i l'anàlisi de l'acadèmia. Acoto un corpus que comença amb Els Setze Jutges i acaba amb els últims concerts de Llach, Raimon i Serrat, perquè entenc que el que va venir després d'aquella generació ja era una altra cosa en altres moments. La Cançó que va ser gènere des dels que van néixer als anys quaranta (Raimon, 1940) fins als del primer lustre dels cinquanta (Marina Rossell, 1954), els que debuten entre 1960 i la mort de Franco, 1975. No hi ha un canón, però sí els cantants que al meu entendre defineixen el gènere, aporten un altíssim nivell d'excel·lència i... m'agraden més.

I tant de bo que el llibre contribueixi com a argumentari per reivindicar la nostra Cançó universal.

III CONCILI DE TOLEDO. HOMENATGE A MANUEL VÁZQUEZ MONTALBÁN

El III Concili de Toledo, any del Senyor de 589, convertia per decret al catolicisme tota la península Ibèrica i la fe institucional esdevenia l'eix axial de la unitat política que proclamarà gairebé com a dogma de fe la futura Espanya fins a la vigent Constitució de 1978. Ho feia des d'un substrat de base popular, atès que l'Església era l'única entitat que tenia una xarxa capaç de mobilitzar poblacions d'arreu. És per tot plegat que Manuel Vázquez Montalbán, un dels primers escriptors que es va fixar en la Nova Cançó, revestit amb els ornaments irònics del seu alter ego Sixto Cámara, la va definir així: «La Cançó catalana, aquest fenomen que qualificaré fins al martiri i la mort com l'esdeveniment cultural popular més important de l'Estat espanyol des del Concili de Toledo». Agosarada metàfora, avalada, però, per la qualitat d'un dels millors periodistes de tots els temps, autor de la primera *Antologia de la Nova Cançó* (1969) i del llibre de referència *100 años de canción y música hall* (1974).

Va escriure Raimon que del 1962 al 1969 es van fer el doble de cançons en català que del 1939 al 1962: no era cap hipèrbole, la qualificació del seu amic Vázquez Montalbán. En primer lloc, per un canvi estructural en l'univers musical,

operat a partir dels mitjans de comunicació de masses audiovisuals, els suports de reproducció discogràfica i un nou concepte de concert que capturava audiències multitudinàries a preus populars. La democratització i socialització de la música popular li donava tal empena que la situava com a gènere propi que, en l'abundància de recursos, creixia fins i tot en valors estètics i formes expressives. El mitjà, com sempre, definia el missatge: els salons del XVIII van fer la música de cambra; els auditoris del XIX, la simfonia; i els estadis del XX, el rock i la cançó d'autor. En segon lloc, conseqüència del primer, la Nova Cançó es bastia sobre una enorme qualitat multiplicada pels seus tres elements definidors: lletra, música i interpretació. L'ètica s'afegia a l'estètica, en el seu paper definitiu de denúncia de la dictadura del general Franco i de principal motor de mobilitzacions per les llibertats polítiques i nacionals. El reconeixement del públic, que omplia recitals i feia rècords de vendes de discos, va ser decisiu en fer-la possible i desenvolupar-la, i traspasar les fronteres li va conferir el *label* internacional. Raimon va fer-li un lloc al París que era capital mundial de la cançó popular, en debutar a l'Olympia el 1966 quan tot just hi havien actuat Bob Dylan i The Kinks, és a dir, el folk-song i el rock que trencaven tots els registres de difusió massiva. I Joan Manuel Serrat va conquerir l'Amèrica Llatina de parla castellana, que ell tenia com a llengua materna al costat del català, els dos idiomes de la seva creació. Lluís Llach, Maria del Mar Bonet i Xavier Ribalta, sobretot, van seguir els recorreguts pels països en els quals encara calia viatjar amb passaport, quan les autoritats no els el retiraven pel seu compromís polític.

La Cançó va deixar de ser «Nova» al cap d'uns anys de justa explotació d'una marca justa, diferencial en el món d'una «música lleugera» més aviat d'espectacle i entreteni-

ment abans, però el substantiu *cançó* va seguir endavant sense necessitar l'adjectiu per definir un gènere nou que aportava un component intel·lectual i artístic que havia estat privatiu de la música clàssica: el que Umberto Eco va qualificar com la «cançó distinta» (1965), en oposició a la del mercat consumista, fungible en funció dels fusibles fàcilment fonedissos de les modes comercials. Són tots aquests factors que permeten que avui ens referim a l'antiga Nova Cançó com a Cançó genèrica i resistent al pas del temps com ho són per definició els clàssics. La Cançó avui no és nova, ni està circumscrita a una època: la Cançó avui és vigent per la seva vàlua artística, i la podem gaudir perfectament en suports acústics d'última generació, molt millors que els de quan tot allò arrencava, amb equips de veu molt precaris al directe i poc més de deu anys després que comencessin a rodar els microsols de vinil, ni tan sols dotats amb l'estereofonia i castigats per *fregits* d'agulles de cosir més que tocadiscs.

La Nova Cançó arrenca amb la dècada dels seixanta: el manifest fundacional, «Ens calen cançons d'ara», degut a Lluís Serrahima, és de 1959, i Raimon llança el primer gran *hit*, «Al vent», el 1963. La plena vigència d'aquesta cançó avui dia és el millor exponent de la plena vigència del gènere. Després vindran altres eternitats, com les «Paraules d'amor» d'en Serrat, 1967; «La fera ferotge», de l'Ovidi Montllor, «Què volen aquesta gent», de Serrahima i Maria del Mar Bonet, i «L'estaca» d'en Llach són de l'any revolucionari de 1968, glossat per Raimon en una cançó crònica igualment actual, «18 de maig a la Villa». Totes romanen incòlumes entre nosaltres, pels seus autors i per les múltiples versions afortunades que se n'han fet de lleves posteriors i fins i tot en formats aleshores inimaginables.

Els que la van considerar una moda més, i li donaven els quatre dies de vida que prescriuen els seus prospectes carregats de contraindicacions cronològiques, es van equivocar. Com també erraven els que hi posaven data de caducitat en vincular-la a la resistència antifranquista, fent-la tributària del seu evident compromís cívic: la cançó antifranquista moriria amb el franquisme. Però la Cançó no era ni un subministrador d'èxits fàcils a les llistes de supervendes, ni una multicopista de pamflets lligats a lluites determinades. La qualitat la feia immune al rovell i, d'altra banda, el compromís ètic no s'acabava amb la dictadura; primer, perquè el compromís ètic i la seva derivació política són immanents, i segon, en conseqüència altre cop del primer, perquè la injustícia desgraciadament es renova i es recicla i sempre hi ha una causa justa per reivindicar. «L'estaca» va ser himne de la revolució sindicalista polonesa contra l'estalinisme, i l'independentisme català torna a cantar com a himnes la mateixa «L'estaca» i «Què volen aquesta gent?», cants a l'alliberament de l'opressió i de denúncia de repressions arbitràries i cruels com la del Primer d'Octubre de 2017.

La càrrega artística de la Cançó ha estat avaluada per intel·lectuals importantíssims. Salvador Espriu va lloar des del primer moment les cançons que Raimon va fer sobre els seus poemes, fins al límit de considerar-lo el fill biològic que no va tenir. Miquel Martí i Pol elogiaria després els treballs de Rafael Subirachs i Lluís Llach, igualment sobre els seus versos. Estem parlant de dos poetes que són merescudament al cànon de la literatura catalana. Ben d'hora, quan encara gairebé no tenia biografia, Joan Fuster va ser biògraf de Raimon (1964), i Manuel Sacristán, el filòsof marxista més important en llengua castellana, li va prologar el llibre *Poemes i Cançons* (1974). Els mateixos Espriu i Fuster escriuri- en tex-

tos per acompanyar discs de Raimon, al qual també va dedicar un llibre l'escriptor uruguaià Eduardo Galeano, i un deliciós article Josep Pla, al llibre *Retrats de passaport* (1982). Espriu és autor del pròleg del llibre *La Nova Cançó*, de Jordi Garcia-Soler (1976), que qualifica amb precisió d'«insubstituïble». Fuster prologarà igualment el primer recull de *Poemes i cançons* de Llach (1979) i Josep Maria Espinàs escriurà a quatre mans amb ell una *Història de les seves cançons* (1986). Montserrat Roig i Maria Aurèlia Capmany van col·laborar amb Marina Rossell; Josep Palau i Fabre va prologar els *Nou segles de poesia als Països Catalans* de Celdoni Fonoll (1986)... La llista completa és prolixa, i la vull cloure amb els treballs de Manuel Vázquez Montalbán, que, a més a més dels llibres esmentats, va col·laborar amb Guillermina Motta com a autor del llibret del musical *Guillermotta en el país de les Guillermines* (1973), va ser biògraf de Joan Manuel Serrat (1972) i va escriure no gaire articles sobre la Cançó, però sempre profunds; esmento el descobriment de Jaume Sisa al vesper-tí *Tele/eXpres* (1975) i la probablement millor descripció que s'hagi fet mai de Maria del Mar Bonet, a *Barcelona Metròpolis* (1988).

Vaig conèixer Manuel Vázquez Montalbán —en endavant, Manolo— quan estava enllestint el volum més que llibre, curiosament editat, *100 años de canción y música hall*, que li faria guanyar algun diner quan encara els temps eren a precari i la sortida de la presó encara massa pròxima perquè se li obrissin prou portes. Acotant més el corpus, anys després va escriure el *Cancionero general del franquismo* (2000). Era un gran oïdor primer, estudiós encabat, de la música popular i, curiositats imperceptibles a l'obra completa, vivia al carrer de la soprano Maria Barrientos, que surt retratada i tot al llibre.

Va ser ell el que em va aconsellar que els meus primers passos al periodisme fossin a l'espai de la música, ja que en aquell moment en el qual jo tenia els vint anys que cantava en Serrat, ja havia assolit el grau de professor de solfeig i teoria, tenia l'harmonia escolaritzada i em barallava amb el setè de piano que prescrivia sonates de Mozart i Beethoven. Si entrava a la premsa per la via musical, començava de molt jove però tanmateix ben especialitzat. Em va publicar el meu primer article a la revista *Triunfo*, l'agost de 1975, que era la capital periodística de l'esquerra, i em va donar una empenya per entrar de crític musical al *Diari de Barcelona* a partir de la seva amistat amb Antonio Franco i Miguel Ángel Bastenier, que eren redactors en cap. Vaig publicar la primera peça el dia 11 de maig de 1976, una crònica del Festival de los Pueblos Ibéricos, celebrat al campus de la Universidad Autónoma de Madrid amb presència estel·lar de Pi de la Serra i Raimon, davant setanta mil persones, banderes, punys alçats i el cos gris de la Policia Armada coronant de cascos el perímetre dels turons de Cantoblanco, aquell dia protegits com si fossin els alts del Golan.

Amb en Manolo vam seguir parlant de música tota la vida, amb un parell d'episodis conspiradors que, vistos amb el metrònom llarg de la història, tenen potser una certa rellevància. Em va salvar de la pira d'un dels líders estalinistes del PSUC per haver gosat reivindicar el rock and roll en una reunió ampliada del Comitè Central, portant-me a dinar per primer cop al santuari Casa Leopoldo, que freqüentava el seu detectiu literari Pepe Carvalho. I vam contribuir que el Palau de la Música reobris les portes a la Nova Cançó, clausurades després d'una actuació del grup Coses que els senyors molt conservadors que aleshores el regien havien considerat impròpia.

Com que els meus primers compassos a la Cançó li deuen molt, he volgut començar aquests que clouen la partitura amb el meu petit homenatge al qui va ser amic i el meu millor mestre a l'hora de desafiar el periodisme per fer-li sobreixir la seva qualitat intrínseca de la literatura.